

Premonstráti v Plzni

České čtenářské společnosti na Plzeňsku

In: Jindřich Bečvář (author); Martina Bečvářová (author): Premonstráti v Plzni. II. Josef Vojtěch Sedláček, loajální vlastenec. (Czech). Praha: Česká technika – nakladatelství ČVUT, 2024. pp. 481–[496].

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/405458>

Terms of use:

© Bečvář, Jindřich

© Bečvářová, Martina

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

České čtenářské společnosti na Plzeňsku

Josef Vojtěch Sedláček byl pod vlivem Antonína Jaroslava Puchmajera a jeho „radnické družiny“ silně orientován na vzdělávání prostého lidu, na povznesení kultury a široké vzdělanosti českého venkova. V duchu křesťansko-osvěcenských ideálů se snažil působit na mládež i dospělé. Jako jeden z důležitých prostředků osvěty viděl zakládání vlasteneckých čtenářských společností, které měly rozproudit kulturní život ve větších i menších městech, na vesnicích i v malých osadách.

1. Radnice

Radnice, malé české město nedaleko Rokycan, spadaly od roku 1758 do šternberského majetku. Pro svůj rozvoj mělo město velmi dobré zázemí, byly zde sklárny na výrobu dutého skla, broušených váz, podnosů a táců, ale i kvetoucí řemesla. Ve městě existovala triviální dvoutřídní škola s učitelem a podučitelem, výuka pro děti od šesti do dvanácti let probíhala v českém jazyce. Sídlila v dřevěné chatrči na náměstí, neměla dobré vybavení a zázemí. Farář Antonín Jaroslav Puchmajer dohlížel na kvalitu výuky a usiloval o postavení solidní školní budovy. Teprve roku 1823 nechalo radnické zastupitelstvo vyhotovit projekt na výstavbu nové školy. Vypracoval jej za 42 zlatých Kryštof Říha. O šest let později zahájili zastupitelé města s plzeňským krajským úřadem jednání o financování stavebních prací, v letech 1834 až 1839 je řídil stavitel Václav Kovanda z Rokycan. Postavena byla jednopatrová budova, v níž mohla sídlit trojtřídní, od roku 1850 čtyřtřídní triviální škola, kterou navštěvovaly děti z Radnic i okolí.¹

Radnická fara se nachází na náměstí hned za kostelem. Jednopatrová budova byla centrem duchovních i kulturních aktivit, scházeli se zde místní vlastenci, přijížděli Puchmajerovi přátelé zblízka i zdaleka, ochotníci zde připravovali svá vystoupení.²

První česká čtenářská společnost vznikla zásluhou Antonína Jaroslava Puchmajera právě v Radnicích. Dne 1. ledna 1818 sezval Puchmajer na radnickou faru inteligenci a vlastenecky laděné měšťany a objasnil jim své plány na založení čtenářské společnosti. Vyzval přítomné, aby se k němu

¹ Více viz [Kil], s. 204–208.

² Za času Puchmajera byla fara nevelká, její přestavba proběhla v letech 1821 až 1823. Roku 1868 byla na faře umístěna okrouhlá deska s medailonkem Antonína Jaroslava Puchmajera jako připomínka jeho všestranné práce v Radnicích v letech 1806 až 1820. Slavnostního odhalení se účastnil i František Palacký. Více viz [Kil].

připojili a stali se jejími členy. Díky své výřečnosti a oblibě je snadno pro tento podnik získal. O deset dnů později napsal Sedláčkovi do Plzně, že do rodící se společnosti se přihlásilo již 24 radnických obyvatel.³

Dne 18. ledna 1818 Puchmajer svolal do Radnic další schůzku nadšených vlastenců a přátel, kteří k němu pravidelně na faru zajížděli. Mistrně pohovořil o významu knih pro všeobecnou kultivaci člověka:

Čtení vede k umění a umění k mnohonásobné radosti, užitku a slávě. Člověk bez umění je jako slunce v zatmění. Však ale nelze nám neozbrojeným okem na jasné slunce hledět, jinak sobě jeho přenáramným leskem a nesnesitelným bleskem oči ztupíme a zkazíme; tak kdo by do slunce umění najednou hledět chtěl, neosvítí, ale zmámí, zkormoutí a jako osleplí zrak ducha svého ...

... Nechtějme každou knihu hned hltiti, abychom ducha svého nepřecpali a ošklivost, nechutenství duchovní sobě nezpůsobili: nedychtme, by čítání knih do duše naší přineslo světlo dříve, než snad u ní ještě svítá! By vydalo ovoce, dříve než v ní zakvetlo, by uměním zbohatla, než jsme na ni pracovali. Vše, co nejde přirozenou cestou, přirozeným pořádkem přichází v zmateninu. Tak se stává, že mnohý, an po něčem nejhrošlivěji dychtí, toho se nejdříve nabaží ...

([Su3], s. 110)

Puchmajer hovořil i o budoucnosti, o tom, že taková společnost bude první, ale že další ji jistě budou brzy následovat. Účastníci setkání se shodli, že založí tzv. čtenářskou společnost, která bude svým členům umožňovat půjčování knih a časopisů, kultivovat touto cestou jejich český jazyk, pořádat nejrůznější kulturní akce a vychovávat mládež. Bylo zvoleno vedení společnosti a stanoveny jeho úkoly, formulována práva a povinnosti členů a pravidla pro nákup a půjčování knih. Ještě též den Puchmajer požádal Kašpara hraběte ze Šternberka, majitele panství, o patronát nad společností a přímělu u nejvyššího purkrabího království Českého, aby společnost s názvem *Česká čtenářská obec radnická* povolil a potvrdil její stanov.⁴

Hrabě ze Šternberka patronát nad nově vznikající společností přijal a přislíbil, že ji bude podporovat, jakmile bude její činnost povolena. Proto Puchmajer sepsal žádost zemskému prezidiu.⁵ Text žádosti prezidium obdrželo 4. května 1818, plzeňský krajský hejtman Puchmajera 18. června 1818 požádal o předložení stanov společnosti.⁶ Vše bylo vyřízeno v neuvěřitelně krátké době necelých

³ Viz Puchmajerův dopis z 11. ledna 1818, který je uložen ve fondu [JVS]. V [Kil], s. 222, je uveden jmenný seznam 28 zakládajících členů čtenářské společnosti. Jedná se o členy radnické městské elity (tři duchovní, dva vrchnostenští úředníci, šest zástupců městské rady, dvanáct bohatých měšťanů-řemeslníků, ranhojič, horní ministr, pachtýř pivovaru, nájemce hospody, gruntovní měšťan a hejtman střelecké kompanie).

⁴ Kašpar Maria hrabě ze Šternberka žil na zámku v Březině, tj. asi 7 km od Radnic. V článku Jaroslava Štastného [Š3] je přetištěna Puchmajerova řeč z 18. ledna 1818 (s. 1–9), seznam členů společnosti, jména zamýšlených členů vedení, stanov a pravidla činnosti společnosti, Puchmajerův dopis hraběti ze Šternberka s prosbou o podporu (s. 9–10) a navíc jeho německy psaný vysvětlující dopis z 20. ledna 1818 (s. 11–12).

⁵ Viz [Su3], text Puchmajerovy žádosti je otištěn na straně 111.

⁶ Text dopisu krajského hejtmana Breinla a text německého znění stanov, které Puchmajer

šesti neděl. Již 15. července 1818 prezidium odeslalo do Plzně souhlas se založením společnosti a plzeňský krajský hejtman následně informoval Antonína Jaroslava Puchmajera.⁷

Po absolvování všech nezbytných úředních formalit informoval Puchmajer 5. srpna 1818 hraběte ze Šternberka, že společnost byla řádně povolena a poprosil ho o ochranu a patronát. Sedláčka požádal, aby o založení radnické čtenářské společnosti napsal do novin delší zprávu a vyzval vlastence v Čechách i na Moravě k zakládání podobných společností. Sedláček tak učinil s velikou radostí.⁸ V článku napsal:

Nesmrtedlná ostáwagj we wlasti gména těch, kteří o wzdělánj národu wy-dáwánjm vžitečných kněh w národnjm gazyku pečugj.

Takowé to powołánj kdo w sobě cýtj, a ge dle možnosti w skutek wwodj, ten koná djlo swaté – a ti, kdož odkupowánjm a rozssiřowánjm vlastenských spisů we wlasti spisowatelům napocni gsau, těchtěž zásluh se činj aučastny; kdož obě podnikl, obogj pochwały stane se hoden.

Nenj národu, anby sobě takowých mužů nadewssecko newázil, genž w narod-njm gazyku prostředkem kněh k národu mluwj – kdo w cyzým gazyku o to se pokusuge, gsa národnjho powědom, prozrazuge, že sy swých newážj, an s nimi bez potřeby skrze tlumočnjka řečnj.

Že národ český gesstě dosti hogný a rozššjřený gest, aniž němčinau tak docela sewřený nenj, aby swých kněh k wzdělánj swému více nepotřebowal – hlásá sylně: Země Česká, Uherská, a Morawská y Slezská – a sedm milionů w těch zemjch pauze česky mluwjících lidj, tussjm, předce za to stogj, aby se gim česky psalo, a w českém gazyku wsselikteraké poznánj o Bohu, o člowěku a t. d. se podávalo, což gen zakrnělý nedovk a neznatel gazyka českého, genž mimo swého kumbalku se dále we wlasti neohljdl, nenahljdá.

Ti, kdož na wzdělánj národu w cyzým gazyku přemeyssegj, to gest, když giž zhasl a změna u gazyku w cyzýj národ se změnil, ti, nedjm, práci nezdárnau činj, alebrž prokljnánj milionů a milionů zanedbaného lidu na sebe wwalugj. Jak vžitečná a newyhnutedlně potřebná známost gazyka českého gest, dokazuje trogj w krátkém čase strany českého gazyka od neywyššjho dwora wyslá nařzenj od 23ho srpna 1816, od 20ho prosynce 1816, a 13ho vnora 1818, kterých gen Nečech nezná, aneb nessedtj. ...

Kdo wywedenj takowýchto blahotworných nařzenj gakýmkoli způsobem vprjmně a horliwě napomáhá, králi, wlasti, a gazyku wysoce se zawděčuje.

Že zakládánj českých čtenářských společnostj geden z neyaučinněgssjch a neyzaměreněgssjch prostředků k tomu cýli a koncj gest, samo w sobě se rozumj. ([X-10], s. 149)

vypracoval, viz [Š3], s. 12–14. Stanovy čtenářské společnosti byly datovány 24. června 1818 a podepsány významnými členy čtenářské společnosti.

⁷ Text povolovacího dekretu a dopis krajského hejtmána viz [Š4], s. 1.

⁸ Viz [X-10] a [X-11], kde je na straně 151 otištěna Sedláčkova óda na Puchmajera nazvaná *K Sedláčkowi. Proč nelze Puchmjra odau poctiti?*, kterou sepsal v srpnu 1819.

Dne 28. září 1818, na svátek sv. Václava a u příležitosti radnické pouti, byla činnost radnické čtenářské společnosti zahájena pečlivě připravenou slavností, které se účastnil i Kašpar Maria hrabě ze Šternberka.⁹ Nejprve se členové společnosti, její příznivci, hosté a prostí radničtí obyvatelé sešli na bohoslužbě, po níž následovala oslava na náměstí za zvuků hudby, bubnů a střelby z moždírů.¹⁰ Hosté se nakonec přesunuli do školy, kde Puchmajer hovořil o významu společnosti a pozdravil jejího patrona a protektora Kašpara hraběte ze Šternberka. Večer bylo městečko osvětleno a konal se velký ples. Při svém oficiálním vzniku společnost sdružovala čtyři desítky členů.¹¹

Stanovy radnické čtenářské společnosti květnatě popisovaly důvody jejího vzniku a její základní úkoly:

Cíl této čtenářské společnosti není jen vědecký – totiž rozšiřováním dobrých a užitečných knih českou řeč posílit, též v středních a lidových vrstvách na místech, kde se dosud národní jazyk uchoval rozšiřovat prospěšné znalosti – ale přednostně působit na výchovu mládeže tím, že u rodičů vzbudíme chuť ke čtení. Tím dosáhneme správného chápání předností školní docházky dětí a dostanou se rodičům do rukou pomůcky, které jim umožní i mimo školu pokračovat ve výchově a vzdělání jejich dětí urychlovat.

... To se klade Společnosti především na srdce – a to nejen Společnosti jako celku, ale každému jednotlivě, podle jeho sil a všemi dovolenými prostředky – o vzdělání a povznesení v jazyku země, o získávání a rozšiřování užitečných vědomostí v českém národě se snažiti a utvrzovati tím lásku k vlasti a úctu k vlastním hodnotám a domácím přednostem. ([Su3], s. 111–112)

Sedláček o zahájení aktivit radnické čtenářské společnosti opět napsal delší zprávu do Krameriových novin. Zpráva nezůstala bez ohlasu, neboť během let 1818 až 1820 byly postupně založeny další čtenářské společnosti – ve Spáleném Poříčí, Nepomuku, Chlumci nad Cidlinou, Litomyšli, Úvalech, Prachaticích, Heřmanově Městci a Ústí nad Orlicí.¹² Některé z nich však pro nedostatek zájmu, financí či pro nepřizeň místní správy brzy zanikly.

České čtenářské společnosti byly ve dvacátých letech 19. století víceméně uzavřenými společnostmi, které umožňovaly výpůjčky pouze svým členům. Oproti knihovnám v školách a na farách měly větší volnost k nákupu knih, neboť

⁹ Svátek sv. Václava byl vybrán úmyslně, neboť radnický farní kostel, dominanta náměstí, byl zasvěcen sv. Václavovi. Původně nevelký gotický kostel byl mohutným požárem roku 1689 zničen, v letech 1718 až 1719 prošel rozsáhlou barokní přestavbou, kterou vedl plzeňský architekt Jakub Auguston mladší. Oblíbená tradiční pouť přitahovala do města lidi ze širokého okolí.

¹⁰ Moždír je těžké dělo s krátkou hlavní, které střílí obvykle pod vysokým úhlem. Užívalo se při obraně nebo dobývání pevností. Malá děla se užívala i k salvám při městských slavnostech.

¹¹ Popis slavnosti otevření čtenářské společnosti se jmény jejich významných členů viz [Cí] a [Brd]. Je zajímavé, že oba tyto články oslavující českou čtenářskou společnost vyšly v nelehkém čase druhé světové války.

¹² Seznam čtenářských společností viz [Hut], 1. část, s. 1. Mírně odlišný seznam je uveden v [LJM], s. 337.

obsah jejich fondů nepodléhal přísnému státnímu či církevnímu doзору. Hrály důležitou roli v procesu národního uvědomění. Impuls k jejich vzniku dávali duchovní, učitelé, lékaři, úspěšní řemeslníci či obchodníci. Ne každý zájemce se však mohl stát členem společnosti, neboť členství bylo vázáno na členský poplatek. Okruh podporovatelů proto nebyl příliš rozsáhlý, což někdy vedlo k nedostatku financí, pozastavení nákupu knih, stagnaci knižního fondu a někdy i k zániku společnosti. Negativním rysem byla i přílišná svázanost čtenářské společnosti s jejím zakladatelem a z toho plynoucí neschopnost či nezájem převzít aktivity společnosti po jeho smrti. Teprve ve třicátých a čtyřicátých letech 19. století se čtenářské společnosti začaly otevírat a orientovat na širší okruh čtenářů. Z iniciativy obcí začaly vznikat první knihovny.¹³

Puchmajer se bohužel z rozkvětu čtenářské radnické společnosti dlouho netěšil, v létě roku 1820 zemřel. Společnosti odkázal veškerý majetek, cenným darem bylo zejména 365 knih. Jeho nástupce, farář Jan Jäger, však neměl příliš velké pochopení pro činnost společnosti a pro vlasteneckou práci již vůbec ne.¹⁴

O aktivity radnické čtenářské společnosti se však zajímal Sedláček, jeden z jejích zakladatelů. Pravidelně jí daroval svá díla, zajížděl na výroční schůze a pokud klesalo nadšení jejích členů, snažil se je posilovat. Například 8. prosince 1821 proslovil v Radnicích delší osvětovou a povzbuzující řeč, v níž nabádal čtenářskou společnost k dalším aktivitám a ke spolupráci s jinými obdobnými vlasteneckými společnostmi. Na vánoční svátky roku 1822 inicioval velkou členskou schůzi a opakovaně se snažil povzbudit členy k aktivitě. Bohužel krátce na to zemřel knihovník společnosti Jan Henner a farář Jäger nechal všechny knihy přenést na faru. Byly pak chaoticky a nahodile půjčovány čtenářům, avšak bez jakýchkoliv záznamů o výpůjčce. Řada knih se ztratila, dnes lze jen spekulovat, zda to byl úmysl nebo náhoda. Roku 1835 prý zbylo v knihovně čtrnáct knih, o dva roky později již jen sedm.

Zdálo se, že čtenářská společnost spěje ke svému nevratnému zániku. Její zbylí členové našli odvalu a obrátili se s žádostí o pomoc na hraběte Šternberka, svého patrona a ochránce. Hrabě obratem společnosti věnoval 96 knih, pomohl i Václav Jaromír Pícek Podsvijanský (1812–1869), správce liblínského panství, příležitostný básník a spisovatel. Díky jejich darům, sbírce a výnosu z besídky pořádané ve prospěch čtenářské společnosti se podařilo zakoupit téměř tři stovky knih. Čtenářská radnická společnost doslova vstala z popela. Roku 1846 vlastnila 743 svazků a znovu rozvíjela bohatou vzdělávací a osvětovou činnost.¹⁵

¹³ Primární informace o aktivitách radnické čtenářské společnosti lze získat z krátkých zpráv uveřejněných v časopisech *Čechoslaw* (15. 1. 1820, 25. 1. 1823), *Květy* (č. 147 z roku 1844, krátké zprávy z roku 1845, viz s. 132, 504) a *Světovzor* (přílohy k č. 10 a 24 z roku 1870).

¹⁴ Farář Jan Jäger († 1843) přišel do Radnic roku 1821 jako administrátor, od roku 1825 byl řádným farářem. Pod jeho vedením proběhla rozsáhlá přestavba fary, byl opraven farní kostel, zrušen hřbitov v jeho bezprostředním okolí, vybudována triviální škola apod. Jeho působení v Radnicích bylo úspěšné, byť nenavázalo na vlastenecké aktivity Puchmajera a jeho přátel.

¹⁵ O Píckově významu pro čtenářskou společnost v Radnicích viz [Du], zejména s. 634.

Dne 25. srpna 1849 vypukl v Radnicích obrovský požár, který zničil skoro polovinu obce. Do základů vyhořel i dům knihovníka a s ním lehla popelem i celá knihovna. Zachránilo se jen několik knih, které byly zapůjčeny v domech, jimž se požár vyhnul. Radniční sepsali dopis, který byl otištěn v *Národních Novinách*. Vyzvali české vlastence k peněžní pomoci a knižním darům. Žádost měla mimořádně kladný ohlas, v krátkém čase se sešlo mnoho knih.¹⁶ Roku 1853 měla knihovna opět více než sedm stovek svazků, šest desítek činných členů úspěšně rozvíjelo její aktivity.

Při oslavách půlstoletí existence radnické čtenářské společnosti v roce 1868 došlo k její reorganizaci a přejmenování na *Čtenářský spolek Puchmír*. O dva roky později byly změněny stanovy; bylo rozhodnuto, že knihovna bude sloužit všem Radničanům, tj. bude půjčovat knihy i nečlenům. Roku 1901 se knihovna přestěhovala do nové budovy, o rok později získala čítárnu.¹⁷

2. Spálené Poříčí

Josef Vojtěch Sedláček inicioval podle Puchmajerova vzoru vznik české čtenářské společnosti ve Spáleném Poříčí. Volba tohoto města není překvapivá, mělo totiž výrazně český charakter a od počátku 19. století se zde čile rozmáhal vlastenecký ruch, narůstal zájem o český jazyk a literaturu.¹⁸ O procesu jejího zakládání psal Sedláček kratší i delší zprávy do tisku. Vysvětloval v nich význam četby, společných čítáren knih, novin a časopisů, vyzýval vlastence k následování popsanych aktivit a k zasílání zpráv o jejich lokálních činnostech.¹⁹

Nejvyššími rozhodnutími policie a příslušných úředních míst ve Vídni a v Praze byla činnost společnosti povolena 5. února 1819, oficiálně však byla

¹⁶ V článku [Š4], s. 2, je otištěn Pickův dopis z 13. března 1850, v němž informuje čtenářskou společnost, že jí i nadále podporuje a zasílá jí prvních pět knih pro postupné obnovení knižního fondu.

¹⁷ Zajímavé doklady o historii radnické čtenářské společnosti jsou uloženy v *Městském muzeu v Radnicích*: rukopis *Dějiny České čtenářské společnosti v Radnicích* od Václava Karla, *Pamětní kniha čtenářského spolku Puchmír* založená v roce 1869, *Kronika města Radnice a okolí, kterou z různých pramenů sestavil Jos. Hylák* (1917). Část Karlových dějin byla roku 1864 otištěna v časopise *Beseda* zásluhou Františka Petery-Rohoznického. Autentické informace o založení čtenářské společnosti v Radnicích zaznamenal Josef Vojtěch Sedláček roku 1824 v Puchmajerově životopise [X-38], s. XIX–XXII (viz též [X-88], s. XXIII–XXVI). O historii radnické čtenářské společnosti viz též [Š3], [Š4], [Hý], [Cí], [Brd], [Su1], [Su2], [Su3] a [Su4].

¹⁸ Spálené Poříčí se nachází asi 20 kilometrů jihozápadně od Plzně. V Sedláčkových časech mělo dobré podmínky pro rozvoj, neboť zde bylo kvalitní zemědělství, rozvinutá průmyslová výroba (hutě, hamry, flusárna na výrobu potaše, zpracování kamence), pivovar, mnoho řemeslnických dílen, pravidelné trhy s obilím a dobytkem. Spálené Poříčí bylo v majetku kapituly u sv. Víta v Praze. Ve městě byl velký renesanční zámek s hospodářským zázemím, barokní kostel sv. Mikuláše a barokní budova děkanství. Roku 1838 město zachvátil veliký požár, který zničil 100 ze 186 domů. Více viz [Fak].

¹⁹ Viz například Sedláčkovy zprávy [X-13] a [X-14].

její činnost z mnoha důvodů zahájena až 1. ledna 1820, kdy měla již přes šedesát členů a podporovatelů.²⁰

O radosti, kterou Sedláček z povolení činnosti společnosti měl, napsal 23. února 1819 svému příteli Josefu Liboslavu Zieglerovi:²¹

Před osmi dny jsem navštívil Kašpara Šternberka a Radnici. Čtenářská společnost Radnická se sešla, já měl presidium a držel jsem velikanskou řeč, již jsem ji k setrvání v horlivosti povzbuzoval. – Tyto svátky vánoční jedu do Spálené Poříče, kamž od vrchního jsem pozván. Tu bude ponejprv u mé přítomnosti otevřena knihovna a schůzka oudů. I tu budu držet řeč povzbuzující.

([Ry1], s. 328)

Hlavní představitelé tvořící se spálenopoříčské čtenářské společnosti zaslali 29. prosince 1819 krajskému úřadu v Plzni oznámení o zahájení činnosti společnosti k 1. lednu 1820.²²

V Sedláčkově režii se 1. ledna 1820 uskutečnilo slavnostní otevření spálenopoříčské čtenářské společnosti. Bylo zahájeno bohoslužbou v děkanském chrámu sv. Mikuláše, na kterou přišli členové společnosti i s manželkami, úředníci, důstojníci, duchovenstvo a četní hosté z blízkého i vzdáleného okolí. Za doprovodu hudby se hosté přemístili do školní budovy, kde následovalo několik hudebních vystoupení, deklamace básní a ód. Přítomné zaujala zejména kantáta *Má vlast* Jana Jakuba Ryby (1765–1815), rožmitálského učitele a hudebního skladatele, na slova Jana Nejedlého, univerzitního profesora českého jazyka. Vyvrcholením slavnostního zahájení byl Sedláčkův plamenný projev, v němž nastínil význam a cíle společnosti, poděkoval císaři za zásluhy o národ, přednesl svoji ódu na císaře, ocenil zásluhy Františka Antonína hraběte Libštejnského z Kolovrat o český jazyk a připojil ódu i na něho. Následně pohovořil o nelehké cestě ke vzniku čtenářské společnosti a poděkoval všem, kteří mu pomáhali při jejím založení.²³ Na závěr se členové společnosti zapsali do *Pamětní knihy čtenářského spolku Spálené Poříčí*.²⁴

²⁰ V článku [Š4], s. 4–6, je uvedeno české znění cílů a stanov spálenopoříčské čtenářské společnosti, které připravil Karel Alois Štokar z Bernkopfu ve spolupráci se Sedláčkem. Jejich základní inspirací byly stanovy radnické čtenářské společnosti. Je zde též přetištěna část úřední korespondence vedená mezi společností a krajským úřadem v Plzni v průběhu roku 1819. O vzniku společnosti viz též [Fak] a [HrMa].

²¹ Část Sedláčkovy korespondence se Zieglerem vyšla tiskem, viz [Ry1]. O Sedláčkově proslovu viz též [Brd].

²² Viz *Pamětní kniha* uložená ve fondu [ČČ], s. 15.

²³ Zpráva o zahajovacím dnu spálenopoříčské čtenářské společnosti byla otištěna v *Kramérysowých Cýsařských, Královských, Wlastenských Nowinách* dne 25. ledna 1820; obsahovala i Sedláčkův projev.

Informace o slavnostním zahájení činnosti společnosti je uvedena v článku [Š4], s. 3. Viz též časopis *Vlast* (1903, č. 7 a 8), kde je přetištěna Sedláčkova zahajovací řeč.

²⁴ V *Pamětní knize* uložené ve fondu [ČČ] je založení společnosti ve Spáleném Poříčí podrobně popsáno na s. 26. V textu je zdůrazněno, že slavnostní bohoslužba byla zahájena zpěvem chorálu „Přijď svatá duše“. Dále je vylíčena Sedláčkova řeč a obsah jeho proslovu, připomenuta jeho všestranná podpora vlasteneckých aktivit a práce spojená se vznikem čtenářské společnosti.

První stránky *Pamětní knihy* obsahují německy psané stanovy společnosti, rozpis funkcí a seznam zakládajících členů. Je zde též česky psané veřejné oznámení o zřízení společnosti, z něhož vyplývá, že c. k. vrchní policejní ředitelství ve Vídni vydalo 5. února 1819 souhlas s jejím zřízením a pražské úřady 15. března 1819 vydaly zprávu pro krajský úřad v Plzni. V *Pamětní knize* je uvedeno německé originální znění těchto dokumentů a jejich české překlady.

Hlavním cílem společnosti bylo šířit dobré české knihy ve střední i nižší společenské třídě, působit v tomto směru na rodiče, mládež a děti. Do knihovny měly být zařazovány pouze nezávadné knihy, které prošly řádnou cenzurou. Při dostatku financí bylo možno pořizovat drahé mapy, geografická díla a globus. Členové se měli scházet čtyřikrát ročně, aby projednali zásadní věci, změny stanov, schválení účtů, přijetí nových členů, volbu vedení (ředitel, inspektor, tři přísedící, sekretář, knižní dozorce), jehož úkolem bylo vybírat knihy, dozírat na správné využívání fondů, půjčovat knihy, vést evidenci výpůjček, příspěvků, výdajů a reprezentovat společnost. Zajímavé bylo, že výpůjční řád stanovoval, že každý člen společnosti si může v daném okamžiku zapůjčit jen jednu knihu, kterou nesmí půjčovat dál. Kniha do 160 stran se půjčovala na tři dny, do 240 stran na sedm dnů, do 380 stran na čtrnáct dnů. V závěru stanov je uvedeno, že povinností každého člena společnosti je přispívat k zušlechťování české řeči, kultury a literatury a podporovat rozvoj vlasti. Bylo též zdůrazněno, že „účel společnosti je vědecký“, tj. společnost se snažila eliminovat sebemenší podezření, že by mohla vyvíjet nějaké nežádoucí politické aktivity.

Sedláček byl jedním z „otců zakladatelů a hybatelů“ čtenářské společnosti. Dobře věděl, že hlavní aktivita musí ležet na místních vlastencích. Proto se předsedou společnosti (*úředně stanoveným dozorcem*) stal Karel Alois Štokar z Bernkopfu,²⁵ ředitelem Martin Bludský, spálenopoříčský děkan,²⁶ a tajemníkem Josef Peer (též Pér), spálenopoříčský kaplan.²⁷

Poznamenejme, že tehdejší termín „spolek“ odpovídá významem dnešnímu termínu „společnost“, který současná literatura užívá.

²⁵ Karel Alois Štokar, též Karel Alois rytíř Stockar von Bernkopf (1764–1830), byl ředitelem neboli vrchním statků ve Spálení Poříčí a ve Vraném u Slaného, v letech 1811 až 1825 žil na spálenopoříčském zámku. Byl významným českým patriotem, hlavním mecenášem čtenářské společnosti a velkým propagátorem českého jazyka a kultury, všechny jeho děti se musely naučit perfektně česky. Pravidelně zajížděl do Radnic, kde navštěvoval Puchmajera a další české vlastence.

²⁶ Martin Bludský (1743–1825) působil jako spálenopoříčský děkan v letech 1800 až 1825. Zasloužil se o duchovní i kulturní rozkvet města. Inicivoval vybudování nové školy, jejíž základní kámen byl položen roku 1811. Výstavbu řídil stavitel Antonín Kopřiva, dokončil ji roku 1815. Jednalo se o jednopatrovou vícetřídní triviální českou školu. Roku 1852 vyhořela, nahradila ji v roce 1886 nová dvoupatrová školní budova. O Bludském viz W. Nejedlý: *Kantate při druhé prymicý důstojného P. Martina Bludského, děkana w Spálení Poříčí*, Hlasatel Český. Spis čtvrtletnj k prospěchu a potěšenj wssech vlastenců 4(1818), djl prwnj, s. 115–132.

²⁷ Sedláčkův podíl na vzniku čtenářské společnosti ve Spálení Poříčí připomněl roku 1921 Jan Vavřík [Va2].

Sedláček se roku 1820 stal čestným a dopisujícím členem čtenářské společnosti (viz *Pamětní*

Centrem čtenářské společnosti se stalo rozsáhlé děkanství, jednopatrová mohutná barokní budova s rokokovou fasádou, kovanými mřížemi v přízemí a mansardovou střechou. Postavena byla v roce 1780 spálenopoříčským rodákem páterem Jakubem Brudnou. Poskytovala dostatek prostoru pro setkávání místních vlastenců. Přespolní vlastenci, Bludského přátelé a další hosté mohli přespávat přímo v děkanství nebo v nedalekém renesančním zámku, kde sídlil správce, vrchnostenští úředníci atd.²⁸

Sedláček si spálenopoříčských vlastenců vážil, s mnohými se nejenom znal, ale i přátelil a pravidelně je navštěvoval. Nejbližší vztah si asi vytvořil s Karlem Aloisem Štokarem z Bernkopfu. V sešitu nazvaném *Přjležitostne Zpěwy Prof. Sedláčka* [PZS] je zapsána báseň *Na Slowutného a Urozeného Pána Pana Karla Stokara z Bärenkopfu, zakladatele čtenářské české společnosti w Spáleném Pořjčj 1819*.²⁹ Sedláček v ní vyzdvihl Štokarovy vlastenecké aktivity. Báseň se nepodařilo dohledat ani v dobovém tisku ani jako samostatný otisk. Je pravděpodobné, že ji Sedláček Štokarovi zaslal v soukromém dopise nebo ji přednesl na setkání vlastenců ve Spáleném Poříčí nebo na schůzi čtenářské společnosti. Báseň má sice charakter klasického Sedláčkova chvalozpěvu, je však podstatně osobnější a uvolněnější.

Sedláček uveřejnil 29. ledna 1820 v Krameriových novinách delší článek *Wlastenské ponawrženj* [X-24], v němž apeloval na české majetnější vlastence, aby podporovali čtenářské společnosti, aby čtvrtletně věnovali dva zlaté na nákup knih a novin, což pro ně nebude příliš veliký finanční náklad, avšak pro rodící se národní spolky a společnosti to bude veliká a významná podpora, která umožní nákup knih, novin a časopisů. Zdůraznil, že roztržitost zájmů jednotlivců vede k tomu, že některé kvalitní noviny zanikly pro nedostatek čtenářů a předplatitelů, např. Hromádkovy *Cýsarské Královské Wjdeňské Nowiny*, *Presspurské Nowiny* a *Schönfeldské Cýs. Král. Pražské Nowiny*.

Sedláček již v této době zastával názor, že do úřadů v českých zemích nesmí být přijímáni lidé, kteří nebudou dokonale ovládat český jazyk.³⁰

Cílem spálenopoříčské čtenářské společnosti bylo mimo jiné pořádat divadelní zábavy, kulturní večery s recitací a zpěvy, z vybraných peněz a členských příspěvků nakupovat knihy a časopisy a pravidelně je půjčovat všem zájemcům. V prvních letech měla společnost sídlící ve školní budově šest desítek členů (duchovní, učitelé, úředníci, důstojníci, řemeslníci a obchodníci). Každoročně konala výroční slavnostní schůze, na nichž mimo jiné informovala své

kniha ve fondu [ČČ], s. 18).

Poznamenejme, že *Pamětní kniha* (např. s. 16) dokládá, že členy společnosti byly i manželky či hospodyně členů i majetné ženy.

²⁸ Zámek nechal vybudovat Adam Vratislav z Mitrovic (†1624) roku 1617 na místě staré tvrze. Původně tříkřídlá, později čtyřkřídlá budova byla doplněna čtyřhrannou věží, hodinami a rozsáhlým parkem. Od poloviny 18. století zámek sloužil jako sídlo správce panství a rozsáhlých lesů.

²⁹ Sešit je uložen ve fondu [JVS], zmíněná báseň viz s. 36–37.

³⁰ Viz [Sp2], informace o Sedláčkových aktivitách ve Spáleném Poříčí je popsána zejména na straně 67.

členy o zakoupených knihách a časopisech. Na příklad ze zprávy podané 1. ledna 1821 vyplývá, že na nákup knih vydala 95 zlatých a 15 zlatých utratila za roční příspěvek *Wlastenskému museum*. Zakupovala běžně dostupné noviny jako byly *Česká včela* a *Přítel mládeže* a nové i starší české knihy.

Sedláček společnost celý život podporoval, věnoval jí své knihy a pomáhal získávat podporovatele. Spálené Poříčí si oblíbil a pravidelně do něho zajížděl ke svým přátelům na zámku a místní faře, jak dokládají následující slova:

... Sedláček přijížděl do Poříčí obyčejně s některým ještě vlastencem jednou neb dvakrát v týdnu.

Tehdejší vrchní p. Stockar posýlal proň do Plzně povoz. Sedláček obohatil spolkovou knihovnu poříčskou netoliko spisy svými, ale i jiné spisovatele české vybízel, aby zasýlali knihy. Příčiněním jeho dostalo se knihovně spolkové i mnoha knih od posluchačů filosofie lycea plzeňského. ([Hut], 2. část, s. 2)³¹

Dne 30. července 1820 se ve Spáleném Poříčí konala čtvrtletní schůze čtenářské společnosti, které se zúčastnila řada přespolních členů. Karel Alois Štokar z Bernkopfu s rodinou připravil pro členy společnosti a své přátele večerní povyražení v zámeckém divadle. Na repertoáru byla Klicperova divadelní veselohra *Dobré jitro* (1815), kterou nacvičili místní ochotníci a rodina Štokarova. Na večírek přijeli Štokarovi přátelé, Jan Nejedlý z Prahy, Šebestián Hněvkovský ze Žebráku, Jan Konrád, vrchní policejní komisař z Prahy, a Josef Vojtěch Sedláček z Plzně, kteří byli na oslavách svátku sv. Jakuba v nedalekém Mirošově u Vojtěcha Nejedlého. Dorazili četní hosté a příbuzní Karla Aloise Štokara z Bernkopfu. Oslavy se protáhly do pozdních nočních hodin. V závěru sezení se hosté zapsali do *Pamětní knihy*.³²

Pamětní kniha na s. 19 uvádí, že k 31. červenci 1820 se členy čtenářské společnosti ve Spáleném Poříčí stali Jan Konrád, Jan Nejedlý, Antonín Jaroslav Puchmajer, Vojtěch Nejedlý a Šebestián Hněvkovský, tj. Sedláčkovi blízcí přátelé, vlastenci a spisovatelé.

Dne 1. ledna 1821 se ve Spáleném Poříčí konala výroční schůze čtenářské společnosti, na níž Sedláček přednesl řeč, v níž ocenil práci českých spisovatelů a vlastenců, nejdéle mluvil o nedávno zesnulém Puchmajerovi. Jeho proslov byl doplněn o netradiční efekty, jak dokládá následující popis události:

... mezi nimi kladl našeho, ach bohužel! pro nás tak brzo zemřelého Puchmajera. S pohnutým srdcem, slzavýma očima zásluhy jeho o vlasť a národ přednášel a v jeho smrti ztrátu svého a mnohých slavných literátů nejslavnějšího přítele želel. V tom se odkryla černým sukнем obestřená popelnice čili Urna, která mezi guirlandy vystavěna a osvěcena byla. Uprostřed té popelnice skvěl se osvěcený nápis: „K vděčné památce Jaroslava Puchmajera“ a s vrchu na

³¹ Informace o Sedláčkových návštěvách Spáleného Poříčí byly sepsány na základě vyprávění Anny Masné, babičky autora článku, která žila ve Spáleném Poříčí.

³² Viz [En], kde je uveden podrobný popis divadelního představení včetně hodnocení hereckých výkonů. Viz též [Š4], o výroční schůzi a následné slavnosti je na straně 3. Viz též *Pamětní kniha* ve fondu [ČČ], s. 27.

znamení vděčnosti a lásky plamen plápolal. V tom temné intrády z obestřených bubnů a trub sordinami stísněných následovaly. S tím tak vážným a smutným upamatováním všichni posluchači byli pohnuti. ([Š4], s. 3)

Sedláčkův projev a atmosféra první výroční schůze jsou podrobně vylíčeny v *Pamětní knize* (viz s. 28, fond [ČČ]). Kromě projevu vyslechli účastníci stanovy společnosti, seznámili se se seznamem knih zakoupených v prvním roce, se zprávou o příjmech a výdajích. Na závěr zazněla píseň, kterou pro tuto příležitost složil Karel Alois Štokar z Bernkopfu. Výroční setkání doprovázela hlučná hudba, bubny, trubky apod.

Dne 30. září 1821 společnost projednávala zajímavý námět Sedláčkova přítele Václava Michala Pešiny z Čechorodu (1782–1859), faráře v Blučině u Brna. Přišel s myšlenkou společnosti, která by sbírala a spravovala peníze určené pro každoroční rozdělování mezi vlastenecké spisovatele, aby měli nějakou odměnu za svou práci pro vlast. Členové spálenopoříčské čtenářské společnosti se rozhodli, že budou podle svých možností každoročně skládat potřebnou sumu, pokud bude Pešinou navržená společnost založena.³³ V *Pamětní knize* je na s. 30 zaznamenán návrh na zřízení výše uvedené společnosti, která měla rozdělovat peněžité ceny českým spisovatelům. Měla mít dva typy členů – jednak členy skládající peníze na ceny, jednak hodnotitele. Každoročně mělo být rozděleno 35 zlatých na sedm cen – 5 zlatých za nejlepší básnickou sbírku, 5 zlatých za drama, *smutno- nebo veselohru*, 5 zlatých za umělecký (vědecký) spis, 5 zlatých za překlad, 5 zlatých za historický spis, 5 zlatých za spis k obveselení a 5 zlatých za spis jiného druhu. Nepodařilo se zjistit, zda založení společnosti ztroskotalo na nedostatku platících členů nebo pro nepřítelů úřadů.

V roce 1822 spálenopoříčská čtenářská společnost vybrala na Sedláčkův podnět 50 zlatých a zaslala je *Wlastenskému museum*. Dne 15. prosince 1822 byla prohlášena za *skutečného činného člena* muzea. Tato aktivita velmi těsně souvisela se Sedláčkovou činností ve prospěch muzea.

Dne 1. ledna 1823 se ve Spáleném Poříčí v prostorách školy sešli na výroční schůzi členové čtenářské společnosti. Zásadní přednášku pronesl opět Josef Vojtěch Sedláček. Pohovořil o významu *Wlastenského museum* a celoročních aktivitách společnosti.³⁴

Další shromáždění čtenářské spálenopoříčské společnosti, které se konalo 1. května 1825, přijalo usnesení, aby Karel Alois Štokar z Bernkopfu zůstal „navždy ředitelem společnosti“, i když bude nyní žít daleko od Spáleného Poříčí. Současně byl zvolen jeho zástupce – Josef Vojtěch Sedláček, který tuto funkci rád přijal. Shromáždění pak diskutovalo o odběru českých novin, o vypůjčování knih a o placení příspěvků.³⁵

³³ Celé znění Pešinoва dopisu ze 13. září 1821 je uvedeno v článku [Š4], s. 8–10.

³⁴ Viz *Pamětní kniha* ve fondu [ČČ], s. 32. V knize je uvedeno, že členové složili 50 zlatých, aby společnost byla přijata za skutečného člena *Wlastenského museum* s právem volit. Na závěr schůze bylo opět předloženo roční vyúčtování příjmů a výdajů, přičemž byla velká pozornost věnována rekapitulaci darů pro *Wlastenské museum*.

³⁵ Viz *Usnesení z 1. května 1825*, které je uloženo v [ČČ]. Viz též *Pamětní kniha* ve

Velkolepá schůze spálenopoříčské čtenářské společnosti proběhla na počátku roku 1829. Odstartoval ji článek uveřejněný v časopisu *Rozljčností pražských Nowin* (č. 5, 1829), který oznamoval úmrtí Josefa Dobrovského. Během krátkého času byla svolána výroční schůze společnosti, byly rozeslány pozvánky všem členům a mecenášům. Dne 20. ledna 1829 se na spálenopoříčské radnici sešlo za zvuku výstřelů z mozdířů, trubek a bubnů velké shromáždění čtenářské společnosti. Z Plzně dorazil Sedláček, arciděkan Lindauer a prefekt gymnázia Steinhauer. Na úvod byla všemi shromážděnými zazpívána oslavná píseň, kterou složil Sedláček. Následoval jeho proslov, v němž ocenil činnost společnosti, informoval o jejích celoročních aktivitách a stavu účtů, pak poděkoval přespolečným členům, že v krutých lednových mrazech vážili nelehkou cestu do Spáleného Poříčí. Potom byla čtena zpráva o úmrtí Josefa Dobrovského z *Rozljčností pražských Nowin*. Následně Sedláček dlouze pohovořil o Dobrovského životě a díle. Na závěr zazněla Sedláčkova óda, kterou složil na Dobrovského památku. O den později se většina členů čtenářské společnosti sešla v děkanském kostele ve Spáleném Poříčí, kde Sedláček za Dobrovského sloužil slavné rekviem. Oficiální dvoudenní akce byla ukončena za zvuku výstřelů z mozdířů a víření bubnů. Večer pokračovala vzpomínková večere na faře, které se zúčastnili nejbližší Sedláčkovi přátelé a ctitelé Dobrovského.³⁶

V roce 1833 si Josef Vojtěch Sedláček v dopise Václavu Michalu Pešinovi z Čechorodu trpce stěžoval na špatnou situaci ve Spáleném Poříčí a prosil ho o pomoc:

Spalený Poříč by toho potrebowal. Tamněgssj nyněgssj Wrchnj beze wssi starosti o čtenarský spolek, gegz předeck Geho založil, gak se zdá, nedbal nic, kdyby byl dokonce pochován, a nyněgssj tamněgssj Děkán Pfaff (bodeyž by gehu německé gměno i gehu českau cenu newyznačowalo!) žádného spanileyssiho citu nezná, a nechá lichu lichau beyt. Zde by bylo powzbuzenj potřeba. Prozatjm několika řadek od Was tam ke Pfaffu zaslaných, diwy by aučinkowalo a zagisté co neydrjwe pozwanj ke mne a nawštiwenj téhož spolku by z nich wylauidilo. Lhostegnost nyněgssj by tam přestala, a opětné zotawenj se nasledowalo.³⁷

Sedláček se neustále snažil pomáhat a povzbuzovat slovem i činem, neboť si uvědomoval, jakou roli hraje čtenářská společnost v rozvoji Spáleného Poříčí,

fondu [ČČ], s. 24. V zápisu je zdůrazněno, že Sedláčkova volba bude k budoucímu prospěchu společnosti.

³⁶ Popis vzpomínkové akce viz [22]. Sedláčkova báseň viz [X-73].

³⁷ Sedláčkův dopis z 26. dubna 1833 je uložen ve fondu [VMP].

Po odchodu vrchnostenského správce Karla Aloise Štokara z Bernkopfu (roku 1825 byl povolán do Prahy) začaly aktivity čtenářské společnosti pomalu ochabovat. Vlastencům chyběla místní vzdělaná osobnost, která by je dokázala stmelit, oslovit a nadchnout k osvětové aktivitě. Po smrti vlastenecky zaměřeného faráře Martina Bludského se novým farním pastýřem Spáleného Poříčí stal roku 1825 Josef Pfaff, který faru spravoval až do roku 1857. O český jazyk, literaturu a kulturu nejevil žádný zájem, plně se soustředil na duchovní péči. Situace se změnila až roku 1857, kdy na místo faráře dorazil vlastenec František Vilímek, který ve Spáleném Poříčí působil až do roku 1885 a opětovně povznesl kulturní, vzdělávací a osvětové aktivity. Viz [Fak].

jaký význam má zapůjčování odborné, krásné i zábavné literatury. Plamenně hovořil o roli vzdělanosti, o krásách mateřského jazyka, o učitelské a osvětové práci, o důležitosti knih, novin a časopisů, o nutnosti četby. Apeloval na rodiče, aby své děti vedli k lásce k rodné řeči a ke vzdělávání. Brzy však poznal, že je to obtížný, téměř nadd lidský úkol, jak ukazují následující slova z roku 1885:

A Sedláček bolestně doznal sám hned největší vadu nás „novějších“ Čechů: nestálost! On viděl život ve spolku jím založeném a povzbuzovaném zase utuchat a musil znova se zabrat celou silou svou, aby spolek žil předce zase dál. Čteme-li o té práci, jakou měl Sedláček se „čtenářským spolkem“ svým, jako bychom četli dnešní své trpké žaloby na úpadek spolků hlaholských i mnohých jiných.

([200])³⁸

Dne 28. června 1835 Sedláček předsedal výroční schůzi spálenopoříčské čtenářské společnosti. Přednesl nejen tradiční výroční zprávu, ale docílil i toho, že členové společnosti se zavázali finančně podpořit nákup dalších knih a dokonce věnovali 20 zlatých na podporu *Dědictví svatojánského*.³⁹ Bylo to poslední Sedláčkovy vystoupení ve Spáleném Poříčí.

Aktivity čtenářské společnosti ve Spáleném Poříčí postupně ochabovaly. Roku 1837, tj. krátce po Sedláčkově smrti, měla jen necelou dvacítku členů. V roce 1838 Spálené Poříčí zachvátil obrovský požár, který zničil většinu města, a také knihovnu budovanou s velkým úsilím téměř dvě desítky let. Lidé se museli potýkat s řadou existenčních problémů, a proto počet členů čtenářské společnosti klesl na šest.⁴⁰

Od roku 1840 společnost prakticky nevyvíjela žádnou činnost, nezanikla však a ani nebyla rozpuštěna.⁴¹ Ve čtyřicátých letech živořila a postupně upadala v zapomnění.⁴² Roku 1845 byl děkan Spáleného Poříčí písemně dotazován vrchnostenskou správou, zda čtenářská společnost vyvíjí nějakou činnost a případně jakou.⁴³

Čtenářská společnost se postupně přeměnila na *Občanskou besedu*, která pokračovala v její tradici. Nadále nakupovala knihy, v roce 1882 se stala členem *Národního musea*, roku 1911 sestavila první knihovní katalog a roku 1924 otevřela první čítárnu, která našla útočiště na místní radnici. Dne 28. května 1939 byla na farní budově umístěna pamětní deska připomínající vznik čtenářské společnosti; její výrobu zaplatili továrník Jan Mašek a bývalý restaurátér K. Vostrovský.⁴⁴

³⁸ Poznamenejme, že vzpomínkový text připomínající sté výročí Sedláčkova narození byl doplněn celostránkovým Sedláčkovým portrétem uveřejněným na první stránce listů.

³⁹ Viz [X-73].

⁴⁰ Viz [Hut].

⁴¹ V listopadu roku 1836 byl do čtenářské společnosti přijat poslední člen, páter František Šmidinger, zámecký kaplan v Němčicích, který nadšeně rozšiřoval české knihy. Viz [Š4], s. 4.

⁴² O špatné situaci společnosti viz [57].

⁴³ Viz dopis otištěný v článku [Š4], s. 8.

⁴⁴ O historii čtenářské společnosti ve Spáleném Poříčí viz např. [Hut], [200], [201], [Š4],

Kovová obdélníková deska je opatřena tímto nápisem:

Spál-Poříčí *Praha*

1819 – 1939

Zde sídlila první vlastenecká čtenářská společnost,

která šířila lásku k řeči a národu knihou.

Při oslavě 700letého výročí města věnuje spolek

spál-poříčských rodáků z Prahy

19 $\frac{28}{V}$ 39

Současně byla osazena i deska připomínající působení českého kněze, vlastence, spisovatele a básníka Jindřicha Šimona Baara (1869–1925), který byl v letech 1894 až 1895 ve Spáleném Poříčí kaplanem. Obě pamětní desky byly odhaleny krátce po začátku nacistické okupace. Slavnostní osazení připravil *Spolek rodáků Spálenopoříčska*, mezi jehož hlavní představitele patřil páter Václav Holub (1875–1955), rodák ze Spáleného Poříčí, a historik Václav Davídek (1913–1993), rodák z nedaleké Lipnice, který se věnoval regionální historii Spálenopoříčska.

Roku 2000 byla na budově děkanství odhalena pamětní deska páteru Františku Ferdovi (1915–1991), rodáku ze Spáleného Poříčí, známému českému knězi a oblíbenému lidovému léčiteli, který byl v padesátých letech vězněn a po propuštění nesměl mnoho let vykonávat kněžské povolání.

3. Plzeň

Nejaktivnější oblastí při zakládání českých čtenářských společností bylo ve dvacátých letech 19. století Plzeňsko, kde existovaly čtenářské společnosti v Radnici, Spáleném Poříčí, Nepomuku, Žebráku a v Prádle u Plzně.⁴⁵ V Plzni byla čtenářská společnost založena až roku 1848, neboť politický odpor k jejímu dřívějšímu ustanovení byl silný.⁴⁶

Josef Vojtěch Sedláček pro zřízení čtenářské společnosti v Plzni nenašel dostatek pochopení. Nepodařilo se dohledat jedinou zprávu, že by se o její založení pokoušel. Nesnažil se ani otevřít nějakou novou knihovnu. Patrně si

[Sp2], [Su1], [CHK] a [V3]. Podrobné zprávy o činnosti spálenopoříčské čtenářské společnosti vytažené z *Pamětní knihy* byly publikovány v *Plzeňských listech* roku 1902 (viz články z 24. a 25. června).

⁴⁵ Společnost v Nepomuku vznikla zásluhou faráře Františka Josefa Slámy, v Žebráku z iniciativy Vojtěcha Nejedlého, oba byli blízkými Puchmajerovými i Sedláčkovými přáteli a spolupracovníky.

⁴⁶ Je možné, že rozhodující roli sehrála nařízení, která ve dvacátých a třicátých letech 19. století znesnadňovala zřizování nových čtenářských společností ve větších městech, resp. nařizovala přísnější dozor nad již existujícími spolky a společnostmi. Viz např. dekret zemského výboru z 29. 7. 1820 a ze 7. 11. 1820. Více viz [V14].

dobře uvědomoval, že v Plzni pro podobné aktivity ještě nenastal vhodný čas, vnímal poměrně malý zájem Plzeňanů o nákup a půjčování knih. Všechny síly a energii proto věnoval čtenářské společnosti ve Spáleném Poříčí.

Zdůrazněme, že až do roku 1876 existovaly v Plzni jen soukromé nebo spolkové knihovny. Obvykle nebyly v širší míře veřejně přístupné, navíc se často zaměřovaly spíše na zábavnou německy psanou literaturu. Na začátku padesátých let 19. století krátce fungovala soukromá půjčovna tiskaře Hynka Schiebla, která sídlila v jeho domě. Vznikla z knihovny plzeňské pobočky *Slovanské lípy*, která se musela v roce 1849 přeměnit na čtenářský spolek a i ten následně zanikl. Schieblova knihovna byla hojně navštěvovaná zejména jeho přáteli, tj. relativně nevelkým kruhem čtenářů. V Plzni též existovaly knihovny kláštera františkánů, arciděkanství (při chrámu sv. Bartoloměje) a německého (premonstrátského) gymnázia. Měly kvalitní a rozsáhlé fondy, které však nebyly veřejně přístupné, a tudíž neměly v Plzni výrazný vliv na rozvoj čtenářských aktivit. Teprve roku 1876 byla v Plzni zřízena *Obecná knihovna*, která se stala projektem města inspirovaným jinými českými obcemi. Knihy půjčovala všem zájemcům třikrát týdně. Byla financována městem, v roce 1894 vlastnila 3 866 knih v 3 877 svazcích, z toho 3 002 byla tzv. krásná literatura (2 209 českých a 793 německých knih) a 864 knih odborných. Od konce sedmdesátých let 19. století byly též přístupné knihovny plzeňských muzeí.⁴⁷ Činnost knihovny v prvních letech její existence odborně ovlivňoval *Spolek přátel vědy a literatury české v Plzni*. Josef Vojtěch Sedláček by jistě ocenil a náležitě oslavil vznik *Obecné knihovny* i pozdější *Lidové čítárny města Plzně* (1901), které naplnily jeho sny o kvalitních knihovnách pro nejširší lidové vrstvy.⁴⁸

4. Závěr

Na konci třicátých let se intenzivní zájem o zakládání podobných společností přenesl do východních Čech. Od druhé poloviny třicátých let a zejména od let čtyřicátých vznikaly tzv. veřejné knihovny. Zakládaly je jednotlivé obce, patří mezi ně například knihovny v Žebráku (1834), Berouně (1837), Roudnici nad Labem (1837), Žalkovicích na Kroměřížsku (1839), Nymburce (1841), Písku (1841), Rokycanech (1841), Mělníku (1844), Kutné Hoře (1848) a Rakovníku (1848). Do roku 1848 bylo v našich zemích již kolem pěti desítek veřejných knihoven, kromě toho existovaly knihovny školní, knihovny čtenářských společností a nejrůznějších spolků, osobní knihovny bohatých šlechticů, badatelů, milovníků knih apod.⁴⁹

⁴⁷ Viz [216], zejména s. 40–41. V textu je uvedeno, že knihovna byla založena roku 1874, což je chybné. Viz např. materiály uložené ve fondu [SPV], karton č. 144.

⁴⁸ Více viz [DJM].

⁴⁹ O vývoji tzv. lidových knihoven viz např. [Hch], [V3], [Su1], [Šin] a [Pl].

